

- Honchar, Oles'. *Vybrani Tvory : U 4-kh t. (Selected Works : In 4 Volumes)*. Vol. 1. Kyiv: Saktsept Plyus. 2005. Print.
- Humenyuk, Nadiya. *Tanets' Biloyi Topoli (Dance of White Poplar)*. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub "Klub Simeynoho Dozvillya". 2016. Print.
- Kostenko, Lina. *Trysta poeziy (Three hundred poems)*. Kyiv : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2012. Print.
- Malanyuk, Yevhen. *Poeziyi (Poems)*. L'viv : UPI im. Ivana Fedorova ; «Feniks Ltd». 1992. Print.
- Malyk, Volodymyr. *Horyt' Svicha (Chandle shines)*. Kyiv : Ukrayins'kyy pys'mennyk. 1992. Print.
- Mushketyk, Yuriy. *Yasa (Yasa)*. Kyiv : Radyans'kyy pys'mennyk. 1987. Print.
- Samchuk, Ulas. *Volyn' (Volyn)*. Kyiv : Dnipro. 1993. Print.
- Slapchuk, Vasyli. *Movchannya Adresovane Meni (Silence addressed to me)*. Drohobych : Vidrozhennya. 1996. Print.
- Shevchuk, Valeriy. *Dim na Hori (Home on the Mount)*. Kyiv : Radyans'kyy pys'mennyk. 1983. Print.

Надійшла до редакції 24 березня 2017 року.

SINISTRAL VALENT POTENTIAL OF ADVERBIAL PREDICATES

Iryna Melnyk

Department of Ukrainian Language, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Volyn region, Ukraine

Abstract

Background: Learning the aggregate of left sinistral noun syntaxemes against the backdrop of semantic specifics and valent potential of the adverbial predicates will enable holistically to represent the predicate and subjective syntaxemes in their relationship, to facilitate the creation of the typology of minimal syntactic units, which is built on high degree of differentiation, defining their lexical features, tools of morphological design, transpozit relations between different case forms.

Purpose: The purpose of this article is in comprehensive study of lexical specifics and means of morphological explication of subjective syntaxemes, caused by the valent potential of adverbial predicates.

Results: The complex analysis of sinistral dependent components in semantic and syntactic positions of the adverbial subject of qualitative characteristic, the adverbial subject of quality-relation, the adverbial subject of state and the subject of state-relation are made in accordance with the semantic features and valent potential of four semantic types of adverbial predicates: the adverbial predicate of qualitative characteristic, the adverbial predicate of quality-relation, the adverbial predicate of state and the predicate of state-relation. The lexical content of analyzed kinds of substantial syntaxemes are characterized. The peculiarities of functioning of central and peripheral facilities of morphological explication in subjective values are observed. Transpozits relation between the individual case forms are established. Some formal and syntactic correlates of subjective components are discovered.

Discussion: Four types of sinistral dependent components in semantic and syntactic positions: the adverbial subject of qualitative features, the adverbial subject of quality-relation, the adverbial subject of state and the subject of state-relation are investigated based on the semantic specificity and valent abilities of adverbial predicates. Each of them has its own set of lexical and morphological explication. The perspective is in more detail complex characteristic of semantic varieties of adverbial predicates.

Keywords: semantic and syntactic structure of sentences, formal and syntactic structure of sentences, valence, syntaxema, predicate, subject, case, subject, predicate.

Vitae

Iryna Melnyk is Doctor of Philology, Associate Professor at Department of Ukrainian Language in Lesya Ukrainka Eastern European National University. Research interests: functional and categorical linguistics, history of language.

Correspondence: ira_melnyk_@ukr.net

Ганна Ситар

УДК 81'367:81'373.7=161.2

ШЛЯХИ УТВОРЕННЯ СИНТАКСИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ¹

У статті визначено закономірності утворення синтаксичних фразеологізмів, або речень фразеологізованої структури, «формальних (лексично вільних) ідіом» у термінології Чарльза Філлмора.

¹ Дослідження виконане в межах програми фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України (проект № 0115U000088 «Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання»).

Основну увагу зосереджено на процесах перетворення традиційного нефразеологізованого речення в синтаксичний фразеологізм, «розхитуванні» відомого традиційного (лексичного) фразеологізму за рахунок наповнення іншими лексемами, утворенні нових моделей синтаксичних фразеологізмів за зразком, а також шляхом взаємодії з іншими одиницями.

Ключові слова: конструкційна граматики, модель речення, синтаксичний фразеологізм, фразеологізоване речення, українська мова.

Синтаксичні фразеологізми – особливий тип речення, у якому постійний і змінний компоненти пов'язані ідіоматично і розташовані переважно фіксовано, граматичні зв'язки і прямі лексичні значення слів послаблені (Velichko; Vsevolodova, and Yon Lim Su; “Russkaya Grammatika”; Shmelev, Shvedova та ін.), наприклад: *Чим не відпочинок?! Яка жінка! Оце коса так коса! Любов є любов. Відповів так відповів. День як день. Теж мені вибачився! Яке там спати!* та ін. Такі речення належать до дієвих засобів експресивного синтаксису, за допомогою яких мовець виражає ставлення до певного предмета або явища дійсності, висловлює оцінку певної реальності або ситуації, прагне досягнути впливу на адресата мовлення, сформулювати потрібну думку у нього або викликати відповідну дію.²

Спіраючись на концептуальні положення конструкційної граматики, представники якої вважають усі без винятку мовні одиниці (ядерні й периферійні, типові й нестандартні, частотні й низькочастотні) однаково важливими для розуміння та вивчення мови, синтаксичні фразеологізми розглядаємо як один із типів конструкцій – конвенційних і некомпозиційних мовних знаків, форма та значення яких не можуть бути пояснені тільки через поєднання форми та значення їхніх компонентів (Fillmor; Fillmore, Kay, O'Connor; Fried; Goldberg).

В українському мовознавстві досі досліджували переважно структурні й семантичні особливості синтаксичних фразеологізмів. У працях Марії Личук і Василя Шинкарука основну увагу зосереджено на розмежуванні різних ступенів фразеологізації речень – високого, часткового й низького (Lychuk; Lychuk, and Shynkaruk та ін.). Закономірності ж утворення цих специфічних одиниць, що перебувають на межі синтаксису і фразеології, досі не набули належного висвітлення в науковій літературі й потребують теоретичного осмислення, що й мотивує актуальність цього дослідження.

Чи не єдиною переконливою спробою дослідження синтаксичних фразеологізмів у цьому аспекті є праця Михайла Копотева (Korotev). У результаті аналізу російських і фінських речень лінгвіст сформулював сім принципів «синтаксичної ідіоматизації» (дослідник послідовно вживає термін «синтаксична ідіома»):

- 1) принцип конструктивності;
- 2) принцип кристалізації;
- 3) принцип структурної периферійності;
- 4) принцип узуальної подібності поверхневих структур;
- 5) принцип пріоритету прагматики;
- 6) принцип старіння;
- 7) принцип збереження значення (Korotev 122-123).

У цій статті ставимо за мету з'ясувати шляхи утворення синтаксичних фразеологізмів в українській мові. Дослідження здійснене на підставі аналізу більш ніж 8000 прикладів вживання синтаксичних фразеологізмів, дібраних з текстів української художньої літератури кінця XIX – початку XXI ст., періодичних видань і українськомовних інтернет-ресурсів. На сьогодні укладений реєстр моделей фразеологізованих речень охоплює більше, ніж 80 одиниць.

Традиційно модель (від лат. *modulus*, зменш. від *modus* «міра, спосіб») визначають як «зразок будови певного об'єкта або ділянки дійсності, у лінгвістиці – зразок будови одиниць мови або процесів, що відбуваються за їхньою участю» (Karpilovska). Для лаконічного та однозначно інтерпретованого позначення моделі синтаксичного фразеологізму застосовуємо структурну схему речення, у якій за допомогою спеціальних символів подано основні реченнєвотвірні компоненти-носії предикативності й обов'язкові валентно зумовлені компоненти, потрібні для забезпечення інформаційної достатності речення: *Де там V_f, Оце N₁ так N₁ Cop_f, Що за N₁ Cop_f, Чим не N₁ Cop_f, N₁ Cop_f як N₁, Inf так Inf і под.*³

² Цей своєрідний тип речень на матеріалі різних мов привертав увагу представників різних лінгвістичних шкіл та напрямів: передусім, широкого підходу до фразеології (Володимир Архангельський, Анатолій Баранов, Дмитро Добровольський та ін.), розмовного синтаксису (Наталія Шведова, Дмитро Шмельов та ін.), функційно-комунікативного синтаксису (Майя Всеволодова, Алла Величко, Любов Балобанова та ін.), Московської семантичної школи (Ігор Мельчук, Юрій Апресян, Леонід Юмдін, Валентина Апресян та ін.), конструкційної граматики (Чарльз Філмор, Пол Кей, Адель Голдберг, Мір'ям Фрайд та ін.), у межах яких дослідники оперують термінами, усталеними в межах відповідної концепції – «стійка фраза», «фразеологізоване речення», «синтаксичний фразеологізм», «комунікативний фразеологізм», «синтаксична ідіома», «граматична ідіома», «фразеосхема», «фразема», «конструкція малого синтаксису», «конструкція мікросинтаксису», «нестандартна конструкція», «формальна ідіома» («лексично вільна ідіома») і под. У цьому дослідженні вживаємо терміни «синтаксичний фразеологізм» та «фразеологізоване речення» як синоніми. Докладно про ознаки синтаксичних фразеологізмів див. у праці (Syta “Status”).

³ У структурній схемі речення використовуємо такі позначки:

Adj – прикметник;
Adv_{присл.} – прислівник у ролі предиката;
Cop_f – відмінюване дієслово-зв'язка;
Inf – інфінітив;

Спираючись на результати попередніх теоретичних і статистичних досліджень, виділяємо п'ять шляхів утворення синтаксичних фразеологізмів в українській мові.

1. Перетворення традиційного нефразеологізованого речення в синтаксичний фразеологізм, що відбувається, за нашими спостереженнями, унаслідок дії таких чинників:

1.1. Кристалізація навколо поєднань слів, яким властивий семантичний зсув або семантичне спустошення. Найчастіше зафіксоване сполучення службових частин мови (*не до, ну й, ось і*), службових частин мови і займенників (*оце вам і, такий уже, теж мені, чим не*) або прислівників (*чому не, як не*), займенників і прислівників (*куди вам, оце так, який там*), прислівника і прислівника (*де там, де тут*). Так, у діалозі:

- У тебе все добре?
- Яке там добре!

друга конструкція є фразеологізованою, вона вживається із заперечним значенням (=Ні, *недобре*). У цьому випадку прислівник *там* втрачає типове для нього локативне значення, а займенник *яке* – питальне.

У реченні *Вишиванка, оселедець і льоляка – чим не козак?! (День. – 25.10.2012)* кристалізація відбувається навколо комплексу *чим не*. Модель *Чим не* N₁ Cop_f має типове значення відповідності предмета (явища, події, особи) уявленню мовця про нього (неї) (Lychuk, Shynkaruk 81). Пор. два типові випадки вживання нефразеологізованих речень із займенником *чим*:

а) питальне нефразеологізоване речення:

– *Вся річ у тому, – казав далі Пащенко, – що випадок не може бути нещасливим. Суть випадку у тому, що він своїм втручанням ламає звичну чи завбачену лінію життя. А це завжди плюс. Чим було б людське життя без випадковості? Подумайте, і ви не зможете уявити собі нічого сірішого* (Валер'ян Підмогильний. Повість без назви);

б) нефразеологізоване речення з інструментальною синтаксею, заповненою займенником *чим*:

Чим ти будеш дзвонити, ой ти, мій миленький?

Чим ти будеш дзвонити, голубе сивенький?

– *Баняком, мила, баняком, мила,*

Баняком, й у-ха-ха, мила чорнобрива!

(Українська народна пісня «Ой на горі росте дуб, ой ти, мій миленький»).

У поданому нижче прикладі організаційним центром синтаксичного фразеологізму є поєднання *от тобі й*, у якому займенник *тобі* не передає значення 2 особи однини, а форма давального відмінка не має типової для неї адресатної семантики, уся ж конструкція загалом уживається із заперечним значенням: *Думала, Грицько віддасть хоч карбованця; каже — немає; а знаю, що є... Що ж його робити?.. Нові чоботи Христі купив старий: радіє дитина обновці... а тепер приходиться ті чоботи продати або заставити... От тобі й радість!* (Панас Мирний. Повія); *Купувала первинний ринок, сподівалася, новий будинок, буде чисто, гарно. От тобі й гарно. Мало того, що весь Київ поступово перетворюється на смітник, то й самі мешканці будинків теж туди* (http://www.comfort.kiev.ua/forum/?col=10&fid=4&m_id=29340&p=418).

1.2. Повтор повнозначних слів, який зумовлює фразеологізацію речення. До цього типу синтаксичних фразеологізмів належать моделі N₁ Cop_f N₁, N₁ Cop_f як N₁, N₁ Cop_f з/із/зі N_{2pl}, N₁ Cop_f над N₅, Inf так Inf, Adv_{pr} так Adv_{pr} Cop_f, Num₁ так Num₁ Cop_f, ргер N₆ як ргер N₆ Cop_f та ін., напр.:

– *Таке балакаєш — у вовка стріляла, а в живу людяку влучила!*

– *Дак який він людяка, калі у вовка перекидався і мстив Уляні, що любить його не хотіла. Вовкулака є вовкулака, од тих пір усі Волохачі Вовками прозиваються* (Володимир Дрозд. Повість про Опанаса);

– *Козаки! Так ви зветесь українські козаки?.. Красти овес?*

– *Мовчи ти, гусячий пуп!*

– *Що значить мовчи? Купувати, так купувати! А красти й лягаєш нічого... (Улас Самчук. Волинь);*

– *Виходить, інші воювали, а ти тільки пісеньки виспівував? Добра в тебе була служба.*

– *Е, на службі як на службі. Було так, що й воювали, а було так, що й співали. Ось побудеш, то сам побачиш... (Григорій Тютюнник. Вир).*

Найбільш продуктивними серед проаналізованих речень виявилися синтаксичні фразеологізми з повторюваними іменниками, а найчастіше дубльованою формою є форма називного відмінка:

– *Терентій Зайчик! – сказала класна керівницка Пантера Ягуарівна. – Я записую тебе на додаткові заняття. Ти багато пропустив – мусиш доганяти. Прикріплюю до тебе Косю Вуханя і Колька Колочку. Вони тобі допомагатимуть. Герой не герой, а вчитись треба* (Всеволод Нестайко. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Таємний агент Порча і козак Морозенко).

Докладно про типи фразеологізованих речень з повторами див. у праці (Sitar).

2. Розширення складу традиційного (лексичного) фразеологізму, під яким маємо на увазі не поодинокі, оказіональне вживання конструкції, не трансформацію фразеологізму, а регулярно реалізоване розхитування

N₁ – іменник у називному відмінку;

Prop₃ – займенник у давальному відмінку;

V_f – відмінюване дієслово;

V_{3s/pl} – відмінюване дієслово у формі 3 особи однини або множини;

() – факультативність компонента;

/ – варіантність компонента.

фразеологічної моделі, додавання компонентів або наповнення одного з компонентів іншим лексичним матеріалом, унаслідок чого в межах конструкції можна виділити два компоненти – незмінний (стрижневий, постійний) і змінний (той, що може заповнюватися досить широким колом лексем і мати різну частинимовну реалізацію). Зокрема, сполучення *де там* без залежних компонентів є традиційним (лексичним) фразеологізмом зі значенням «повного заперечення того, на що можна було сподіватися» (Frazеолоhіchnу 1: 225): *Та й нащо людині багато розуму? Хіба ті, що мають його багато, такі вже й вдатні до всього, такі вже й удачливі? Де там! З розумом тим ще лиха наберешся, біди всякої, бо розум без гордості не ходить, а гордість без честі не днює й не ночує* (Євген Гуцало. Мертва зона). Проте за наявності правобічного компонента, який практично не має лексичних обмежень і якому властиве морфологічне варіювання, мова йде вже про фразеологізоване речення, яке формально можна подати у вигляді кількох структурних схем залежно від варіантів наповнення змінного компонента моделі: *Де там N₁ Cop_F, Де там Adj Cop_F, Де там Adv_{praed} Cop_F, Де там V_f та Де там Inf*:

– *Тату, гляньте – лев, – шепочу я батькові, як зачарований.*

– *Де там той лев. То ж... – далі батько почав пильно вдивлятися, і, коли човен порівнявся з левом, батько підняв весло і гучно ляснув плазом по воді. Ой, лев тоді як стрибне та як рикне!* (Олександр Довженко. Зачарована Десна);

– *Ха-ха-ха! – не вдержалась Катря. – З тебе б і глухий засміявся, Васюто.*

– *Де там сміються – сердяться!* (Борис Грінченко. Під тихими вербами);

– *Заробляю непогано, можу собі дозволити. Беріть, мені приємно. А не заходив – то ви ж самі віднадили. Тільки-но побачимося – відразу «грузити» починаєте. Я ж не вчу вас, як жити.*

– *Та я й живу добре, чого ж мене вчити?*

– *І я добре.*

– *Де там добре... – Їй на очі знову набігли сльози. – Я ж щоб допомогти. Так мені боляче дивитися, як твоє життя минає...* (Олексій Волков. Переможець отримає все).

Пор. омонімічне нефразеологізоване речення, побудоване за структурною схемою *Де там N₁ Cop_F*:

Роман. *Де там Чепіга, вже сонце зійшло, давно всі на роботі.*

Герасим. *Ото диви, як заснув!* (Іван Карпенко-Карий. Сто тисяч).

Подібну ситуацію маємо у випадку з поєднаннями *куди там, яке там*, які також можуть виступати у ролі стрижневого компонента моделі фразеологізованого речення:

– *А то знаєте, як буває на світі: панни часом йдуть заміж не по любові... – обізвалась Надя Мурашкова.*

– *Куди там по любові!* – сказала Саня. – *Хто виходить заміж по серцю? Йдуть заміж так, як паничі займають урядові місця. Яка ж там любов!* (Іван Нечуй-Левицький. Над Чорним морем);

Батько похитав головою:

– *Ох, Володимире, Володимире, заведе скупарство і грошолобство вас не до бога, а в сліди безп'ятого.*

– *Яке там грошолобство! Чужі гроші й дурень лічить у снах, – розгнівався дядечко, і очі його зачерепіли* (Михайло Стельмах. Щедрий вечір).

Цікаво, що попри структурну і функційну схожість з компонентами *де там* і *куди там*, сполучення *яке там* не зафіксоване як фразеологізм у відомих нам фразеологічних словниках.

3. Виникнення нових синтаксичних фразеологізмів унаслідок взаємопроникнення синтаксичних фразеологізмів та прецедентних феноменів (термін увела до лінгвістичного обігу Вікторія Красних (Krasnykh)). Специфіка одиниць цього типу полягає в тому, що сама модель речення є прецедентною, впізнаваною представниками певної національно-лінгвокультурної спільноти, а лексичне наповнення не відповідає загальновідомому. До моделей цього типу, за нашими спостереженнями, належать *Inf не можна Inf*, *N_{1pr} не винні*, *N₁ не пахнуть/не пахне*, *Ами-бати, йшли N₁/Inf/(N₁) в N₄* та ін. (докладно про ці моделі фразеологізованих речень див. у праці (Sytar “Syntaksychni”). У таких реченнях яскраво реалізовано одну з головних ознак синтаксичних фразеологізмів – наявність незмінного і змінного компонентів, наповнення останнього може бути різним, що не впливає на семантику самої моделі.

Покажемо це на прикладі речень, побудованих за моделлю *Inf чи/або не Inf*. Прецедентним виразом у цьому разі є англійський вислів *To be, or not to be* – початкові слова монологу Гамлета в однойменній трагедії Вільяма Шекспіра. Часто в українськомовних текстах уживається все перше речення монологу *To be, or not to be, that is the question* (у перекладі українською Григорія Кочура *Бути чи не бути – ось питання*) з іншим лексичним наповненням змінних позицій інфінітива. Замість дієслова *бути* в реченнях, побудованих за цією моделлю, вживаються інші повторювані дієслова, проте ця модель залишається впізнаваною читачем або слухачем і, безумовно, виконує фатичну функцію, через що подібні речення часто вживаються в ролі заголовків, пор.:

Бути чи не бити?

Психологи застерігають батьків: фізичне покарання дитини загрожує невтішними наслідками для її дорослого життя (Галицький кореспондент. – 08.12.2015);

Пити чи не пити?

Статистика свідчить, що найбільшу смертність серед людей викликає алкоголь (Демократична Україна. – 11.04.2014);

Бігати чи не бігати? 13 уроків бігуна-любителя зі стажем (Українська правда. – 16.07.2016);

Боятися чи не боятися – от питання, на яке ніяк не може відповісти собі українська влада. А тому, користуючись відомим правилом, краще «перебдеть», ніж «недобдеть», чудить таке, що навіть в голову не вкладається (Тиждень. – 16.09.2011);

Хеллоуїн. Жартувати або не жартувати, ось в чому питання (Українська правда. – 28.10.2016);

Робити чи не робити? Ось у чому питання

Дуже часто трапляються випадки, коли молодим і "зеленим" хочеться зробити щось імпульсивне, кинути виклик суспільству і бути не таким як усі. Відтак з'являється бажання нанести татуювання. Проте, як відомо, сьогодні подобається одне, а завтра інше. З часом закарбоване ім'я на руці не відповідає імені нового обранця, виникає інше бажання – позбавитися цієї пам'ятки (Доба. – 11.08.2011).

На позначення речень цього типу Інна Богданова запропонувала термін «синтаксичний прецедент» (Bohdanova 149), що акцентує на синтаксичному рівні реалізації прецедентності та позиціонує такі одиниці як особливий різновид прецедентних феноменів. Вважаючи речення цього типу зоною перетину прецедентних феноменів і синтаксичних фразеологізмів, визнаємо можливість їхнього трактування і як особливого типу фразеологізованих речень, тому цілком прийнятним видається також термін «прецедентний синтаксичний фразеологізм», або «прецедентне фразеологізоване речення».

Унаслідок іншого лексичного наповнення останнього компонента прецедентного феномена *Блиск і злидні куртизанок* (назва роману Оноре де Бальзака) виникає фразеологізована модель *Блиск і злидні* N₁. Непоодинокі приклади вживання форми однини у позиції N₁ засвідчують реалізацію носіями мови не тільки його різного лексичного наповнення, але і морфологічного варіювання, пор.:

Блиск і злидні Індії

Іноземця там спробують обдурити, і не раз. Але якщо запросять у гості, спати покладуть у єдиній кімнаті. А самі ляжуть на кухні, усією сім'єю (Високий замок. – 9.04.2017);

"Золото" партії. Блиск та злидні українського парламенту (Українська правда. – 8.08.2016);

Блиск і злидні української еліти: про що розповіли е-декларації – BBC (www.bbc.com/ukrainian/business/2016/11/161031_e_declarations_resume_az, 1.11.2016);

Блиск і злидні американської мрії (<https://www.ukrinform.ua/rubric.../2167170-blisk-i-zlidni-amerikanskoi-mrii.html>, 01.02.2017);

Блиск і злидні Олімпійських ігор. Частина XX. Монреаль-1976 (<https://sportarena.com/summer-olympics-2016/blisk-i-zlidni-olimpijskih-igor-chastina-xh-monreal-1976/>).

4. Утворення нових синтаксичних фразеологізмів за вже наявним зразком. Так, за аналогією до продуктивної моделі N₁ (*він/вона/воно/вони*) і в Африці N₁ Сор_ф, що вживається на позначення незмінності реалії або постійності її якостей незалежно від місця існування, виникають нові конструкції типу N₁ (*він/вона/воно/вони*) і в Києві N₁ Сор_ф, N₁ (*він/вона/воно/вони*) і у Львові N₁ Сор_ф, N₁ (*він/вона/воно/вони*) і в Криму N₁ Сор_ф, N₁ (*він/вона/воно/вони*) і в Карпатах N₁ Сор_ф, N₁ (*він/вона/воно/вони*) і в Америці N₁ Сор_ф і под., пор.:

– *Навіть якщо зараз заховався і десь сидить тихо. Отже, існує перспектива зустрітися з ним у мережі.*

– *А якщо він взагалі втік кудись? – вигукнула Наталя. – Я знаю, що колись він їздив за кордон. Може, сидить у Німеччині або ще десь...*

– *Інтернет – він і в Африці інтернет, – відповів Борис. – Тоді тим більше крутиться в мережі. А отже, є шанс встановити з ним контакт* (Олексій Волков. Амністія для Хакера);

Далі про це один епізод стосунків між багатими та бідними і знову за участі зброї. Наймит – він і в Києві наймит. Заробітчани прийшли по зарплату, а пішли по домовину. Господар новобудову на власному подвір'ї з рушниці дав відповідь будівельникам, котрі насмілилися запитати про заборговану зарплатню (Новини-ТСН, канал «1+1», 22.06.2009); *Є у Олександра Герасимовича захоплення – поезія. Він пише вірші. В них – любов до Батьківщини, біль за неї. У них – Шевченків стиль, мотиви, інтонація. Бо талант – він і в Києві, і в Лепетисі – талант* (Офіційний веб-сайт Великолепетиської селищної ради, 22.03.2016: <http://vlepetykhara.org/node/50>); *Рагуль він і у Львові рагуль!* (Коментар до статті: Марта Кривецька. У Львові страйкують продавці преси // [zaxid.net](http://zaxid.net/news/showNews.do?u_lvovi_straykuyut_prodavtsi_presi&objectId=1289579), 18.07.2013: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_lvovi_straykuyut_prodavtsi_presi&objectId=1289579) (*рагуль* – сленгове слово, що позначає некультурну людину); *Взагалі ж, куди більшу шкоду силам коаліції завдали не російські ядра і багнети, а епідемії і несприятливі природні явища (зима – вона і в Криму зима)* (<https://tratatunka.com.ua/cikave/yak-rosiya-vzhe-bula-pokarana-za-agresiyu-urok-no-1-krimskiy.html>); *Наступний крок – добре вчитися, адже середній бал – він і в Америці середній бал, який ще й трансформується в гроші* (h.ua/story/154595/).

Крім цього, у зібраному фактичному матеріалі зафіксовано і речення, побудовані за моделлю N₁ *він/вона/воно/вони* і є N₁, що не містить вказівки на локатив, що, очевидно, відбиває неважливість для мовця місця існування відповідної реалії, напр.: *Але й за дідів тепер тяжко. Не живуть довго наші діди. Вже вдовиці подивися скільки лише коло нас зробилося за цей рік. Високосний — він і є високосний. І Маруся лишилася сама, й Одокія, й Штефа* (Марія Матіос. Нація); ...[Андрій] *завжди зневажав надмірну розкіш, навіть на гулянки одягався непримітно та й узагалі не любив привертати до себе увагу. Чим, між іншим, і вирізнявся, бо серед козаків скромність та непримітність були незвичними. Однак характерник він і є характерник, та й люд*

на Січ приходять різний. І не сказати, щоб зовсім відлюдькуватим був Ярчук, товариством не гордував, кожен міг йому душу відкрити; от він свою – нікому (Володимир Аренев. Бісова душа, або Заклятий скарб).

5. Утворення нової одиниці за рахунок поєднання двох різних синтаксичних фразеологізмів, що є характерним для усного мовлення. До таких своєрідних контамінацій зараховуємо багатокomпонентні моделі *Ну і/ї чим не N₁ Сор_f*, *Ну і/ї що за N₁ Сор_f* і *Ну і/ї що ж за N₁ Сор_f*, напр.:

Ну й що за люди! що їм тре! –

Ні страх, ні стид їх не бере.

Людина йде узнать, купить,

вони ж он бач як: зараз – бить (Павло Тичина. Краплина меду);

Ганяє він по всій землі

Та все звертає вліво,

Туди, де мруть “раби малі”,

Чи пак “живуть щасливо”.

В той край, що сниться так завжди...

Ну й що ж за чудасія!! –

Ніде й ніразу ж ще Біді

Не снилася Росія! (Іван Багряний. Антон-Біда — Герой Труда)

(поєднання моделі *Ну і/ї N₁ Сор_f* і моделі *Що (ж) за N₁ Сор_f*);

Спочатку була помилка, що взагалі натравили КОРД на машину. Команда фас пішла. Тобто хтось був впевнений, що то не ДСО, а банда передягнута у форму ДСО. Так комусь здалося. Замість того, щоб зателефонувати в чергову частину ДСО і переконатися, дав команду КОРДу. Це фатальна і найбільша помилка. А коли вже КОРД почав стріляти, то скоріш за все були попереджувальні постріли. Не відомо, чи були постріли від ДСО у відповідь. ДСО по радіо передали, що їх обстрілюють. інша група почула, приїхали і завалили командира відразу. КОРД вже по другій групі не стріляв у відповідь, бо вже побачили, що то були свої. Не стріляли у відповідь навіть після того, як убили їх командира. *Ну і чим не версія?* (<https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=947402.855;wap2>, 5.12.2016); «*Ну і чим не Чернівці?*» – під такою загальною назвою публікує Володимир Килинич об'єднав добірку світлин із Відня (<http://chv.tv/fasady-blyznuuky-opublikovano-fotodobirku-videnskyh-budynkiv-shho-duzhe-shozhi-na-chernivetski-foto.html>, 08.10.2016) (контамінація моделей *Ну і/ї N₁ Сор_f* і *Чим не N₁ Сор_f*).

Важливим видається той факт, що в межах одного висловлення може поєднуватися кілька описаних вище тенденцій. Так, у наведеному нижче діалозі вжито модель *Який там N₁ Сор_f*, фразеологізованість якої забезпечують відразу два чинники: поєднання займенника і прислівника *який там*, що і виступає центральним компонентом моделі, і дистантний повтор лексеми *гріх*, вжитої в різних відмінкових формах у сусідніх реченнях:

— *А шо, бачили звіра?— спитав Колісник.*

— *Ох! Костянтин Петрович, Костянтин Петрович! Гріха ти не боїшся, — казав, хитаючи головою, Рубець.*

— *Який там гріх, Антон Петрович. А ще і в вісімдесят... (Панас Мирний. Повія).*

У прикладі *Кровосісі вони і є кровосісі*: *Родина Азарова оформила власність на десятки гектарів Кончі-Заспи на кіпрську фірму (Патріоти України. – 28.10.2016: <http://patrioty.org.ua/other/krovosisi-vony-i-je-krovosisi-rodyna-azarova-oformyla-vlasnist-na-desiatky-hektariv-konchi-zaspy-na-kiprsku-firmu-video-139472.html>)*

підкреслене речення відповідає структурній схемі *N₁ він/вона/воно/вони і є N₁*, воно утворене за зразком *N₁ (він/вона/воно/вони) і в Африці N₁ Сор_f* і базується на повторі змінного іменникового компонента *N₁*, позицію якого заповнено прецедентним словом *кровосісі*, що відсилає читача до відомої фрази колишнього прем'єр-міністра України Миколи Азарова: «*В країні сформувався цілий прошарок кровосісів бюджетних коштів, і тепер ми всіх цих утирів ліквідуємо*», у якій через погане знання української мови було вжито спотворений варіант російської лексеми «*кровососы*».

Виділені п'ять закономірностей мають різний ступінь продуктивності, у наведеному переліку їх розташовано в порядку зменшення частоти. Відповідно найбільше реалізовано в зібраному фактичному матеріалі перетворення традиційного нефразеологізованого речення в синтаксичний фразеологізм, а найменше – поєднання двох різних моделей синтаксичних фразеологізмів.

Цікавою видається виявлена у процесі аналізу різновекторність тенденцій: «розхитування» фразеологічної моделі й поєднання різних експресивних синтаксичних засобів є виявами впливу розмовного мовлення, водночас взаємопроникнення синтаксичних фразеологізмів і прецедентних феноменів, що потребують від адресата певних інтерпретативних зусиль, є втіленням тенденції до інтелектуалізації мовлення.

Очевидно, наведений перелік шляхів утворення синтаксичних фразеологізмів не є вичерпним і потребує подальших уточнень, що і становить перспективу подальших досліджень.

References

Fillmore, Charles J. "The Mechanisms of «Construction Grammar". *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. 1988: 35–55. Print.

Fillmore, C. J. and Kay, P., O'Connor, M. C. "Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: the Case of *let alone*". *Language*. 64(3) (1988): 501–538. Print.

Fried, Mirjam. "Construction Grammar". In A. Alexiadou & T. Kiss (eds.), *Syntax – Theory and Analysis. An International Handbook. Handbooks of Linguistics and Communication Science*. 42.1-3 (2015): 974-1003. Berlin: Mouton de Gruyter. Print.

Goldberg, Adele E. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. 1 edition. University Of Chicago Press, March 15, 1995. Print.

Bohdanova, Inna. *Suhestyvnnyy Potentsial Pretsedentnykh Odynyts' v Ukrayins'komu Mediynomu Dyskursi Pochatku XXI St. (Suggestion Potential of Precedent Units in Ukrainian Media-Discourse of the Early 21-st Century)*. Diss. Donetsk National U, 2016. Vinnytsia: DonNU, 2016. Print.

Frazeolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: Knyhy 1 ta 2. Uklad.: Bilonozhenko V.M. ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1993. Print.

Karpilovska, Ievgeniia. *Vstup do prykladnoyi linhvistyky: komp'yuterna linhvistyka (Introduction to Applied Linguistics: Computer Linguistics)*. Donetsk: TOV «Yuho-Vostok, Ltd», 2006. Print.

Kopotev, Mihail. *Principles of Syntactic Idiomatization (Printsipyi sintaksicheskoy idiomatizatsii)*. Helsinki: Helsinki University Press, 2008. Print.

Krasnykh, Viktoriya. "Sistema Pretsedentnykh Fenomenov v Kontekste Sovremennykh Issledovaniy (The System of Precedent Phenomena in the Context of Modern Researches)." *Yazyk, Soznanie, Kommunikatsiya (Language, Consciousness, Communication)* 2 (1997): 5-12. Print.

Lychuk, Mariya. *Stupeni Frazeolohizatsiyi Rechen' (Stages of Sentence Phraseologization)*. Diss. Chernivtsi National U Named after Yuriy Fedkovych, 2001. Chernivtsi, 2001. Abstract. Print.

Lychuk, Mariya, and Vasyly Shynkaruk. *Stupeni Frazeolohizatsiyi Rechen' (Stages of Sentence Phraseologization)*. Chernivtsi: Ruta, 2001. Print.

Shmelev, Dmitriy. *Sintaksicheskaya Chlenimost' Vyskazyvaniya v Sovremennom Russkom Yazyke (Syntactic Divisibility of Utterance in the Modern Russian Language)*. Moscow: KomKniga, 2006. Print.

Shvedova, Nataliya. *Ocherki Po Sintaksisu Russkoy Razgovornoj Rechi (Essays about Syntax of Russian Colloquial Speech)*. Moscow: Izd Vo AN SSSR, 1960. Print.

Shvedova, Nataliya. *Russkaya Grammatika : V 2 Tt. (Russian Grammar : In 2 Vol.)*. Vol. 2. Moscow: Nauka, 1980. Print.

Sitar, Anna. "Modeli sintaksicheskikh frazeologizmov s povtorami v ukrainskom jazyke: popytka klassifikatsii (Models of syntactic Idioms with Repeats in Ukrainian Language: Attempt of Classification)". *Yazyk, Soznanie, Kommunikatsiya (Language, Consciousness, Communication)* 47 (2013): 485-493. Print.

Sytar, Hanna. "Status Syntaksychnykh Frazeolohizmiv u Systemi Frazeolohichnykh Odynyts' (The Status of Syntactic Idioms in the System of Phraseological Units)." *Visnyk Donets'koho Natsional'noho Universytetu. Seriya B. Humanitarni Nauky (The Bulletin of Donetsk National University. Series B. Humanities)* 2 (2011): 66-74. Print.

Sytar, Hanna. "Syntaksychni Frazeolohizmy i Pretsedentni Fenomeny: Zony Peretynu (Syntactic Idioms and Precedent Phenomena: Intersection Zones)." *Linhvistychni studiyi / Linguistic Studies* 31 (2016): 20-25. Print.

Velichko, Alla. *Sintaksicheskaya Frazeologiya Dlya Russkikh I Inostrantsev (Syntactic Phraseology for Russians and Foreigners)*. Moscow: Izd-vo MGU, 1996. Print.

Vsevolodova, Maya, and Yon Lim Su. *Printsipy Lingvisticheskogo Opisaniya Sintaksicheskikh Frazeologizmov: Na Materiale Sintaksicheskikh Frazeologizmov so Znacheniem Otsenki (The Principles of Linguistic Description of Syntactic Idioms : Based on the Syntactic Idioms with Evaluative Meaning)*. Moscow: Maks PRESS, 2002. Print.

Надійшла до редакції 24 березня 2017 року.

WAYS OF CREATION OF SYNTACTIC IDIOMS IN UKRAINIAN LANGUAGE

Hanna Sytar

Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology, Vasyly Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

Background: In the article the formation of syntactic idioms (the sentences of the phraseological structure "formal (lexical free) idioms" by Charles Fillmore)) is defined. This issue has not been considered in Ukrainian studies yet. The research has been carry out on the analysis of more than 8000 examples of the use of syntactic idioms, that were selected from the texts of late ninetieth, early twenty-first century Ukrainian literature, periodicals and Ukrainian-language Internet resources.

Purpose: The purpose of research is to find the ways of forming syntactic idioms in Ukrainian language.

Results: Based on the results of previous theoretical and statistical research, five main ways of formation of these specific units were identified:

1) according to our observations, the conversion of traditional non-phraseological sentence into syntactic idiom happens due to the action of at least two factors: a) the crystallization around a combination of structural parts of speech

(structural parts of speech or pronouns and adverbs); b) a full-blown repeated words that makes phraseological sentence;

2) the expansion of the traditional (lexical) idiom, by which we mean not isolated, occasional use of structure, but regularly implemented loosening phraseological model;

3) the emergence of syntactic idioms as a result of interpenetration of syntactic idioms and precedent units: the model itself is precedent and lexical content does not match to well-known;

4) the formation of new syntactic idioms of the already existing model (by analogy);

5) the formation of a new unit by combining of two different models of syntactic idioms.

Discussion: The selected patterns are different degrees of productivity in the list given in the order they are reduced. Therefore, most sold the first thing, and the least is a combination of two different models of syntactic idioms. Clearly, the following list is not exhaustive and requires further clarification.

Keywords: construction grammar, model of sentence, syntactic idiom, sentence with phraseological structure, the Ukrainian language.

Vitae

Hanna Sytar is PhD of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Department of General and Applied Linguistics and Slavonic Philology at Donetsk National University named after Vasyl Stus. Her areas of research interests include syntax, semantics, pragmatics, construction grammar, applied linguistics.

Correspondence: h.v.sytar@donnu.edu.ua

Оксана Солодовник

УДК 81'367.7 – 81'37

SEMANTICS OF PARCELLED SPECIFYING CONSTRUCTIONS IN DIFFERENT FUNCTIONAL STYLES OF MODERN ENGLISH

У даній статті проаналізована семантика уточнень на рівні парцельованих конструкцій у публіцистичному, художньому та розмовному стилях сучасної англійської мови. Виокремлено та охарактеризовано дев'ять семантичних груп уточнень залежно від змістового наповнення компонентів конструкцій.

Ключові слова: уточнювальна конструкція, парцельована конструкція, конкретизація, порівняння, семантичний аналіз, функціональний стиль.

With the development of the linguistics studies, a lot of formerly unexamined issues are in the spotlight nowadays. One of these issues is the study of the specifying construction which dates back to the middle of the XX century in Soviet and eventually Post-soviet research area. The study of this relatively new language category starts from the diligent examining of specifying apposition by a few Soviet linguists, such as Oleksandr Peshkovskiy and Oleksiy Rudnev. Their theories resonated with quite a few pieces of research in this area which resulted in singling out specifying construction as a standalone category within linguistics. Here belongs Mariya Shatukh who suggested using the term 'specifying construction' for the first time and some others. However, the given category acquired some distinct characteristics that defined clear ambits among other related categories only in the beginning of the XXI century. The modern researches made by Tetyana Funtova, Mar'yana Olenyak and Lyudmyla Zakharova provide a rather exhaustive set of formal and semantic characteristics that enable us to single out and define a specifying construction.

Though quite fundamental studies on the specifying construction have been carried out, another facet of this language phenomenon has not been examined so far. In all the previous studies of the given category the authors considered only the instances of specifying construction within a sentence. This subjected the study of the category to intense scrutiny. However, the borders of studying this category can be broadened if to consider it not within a sentence, but within an utterance. This approach determines the novelty and relevance of the suggested topic.

According to Mikhail Bakhtin, an utterance is a unit in speech communication that is not constrained by the formal limits of a sentence and that is still considered to be semantically complete, driven by the speaker's intentions and characterized by the typical forms of completeness of a corresponding genre (Bakhtin). This approach in studying the specifying construction has been chosen in the current research since specifying relations are referred not only to the parts of a sentence. As a matter of fact, they can relate the parts of the utterance since specifying construction is very close to unintentional speech situations in its nature. Hence specifying relations can characterize parcelled constructions that enable us to speak of specifying construction within parcelled constructions.

A parcelled construction is defined in the given research as a way of shaping a syntactic structure, i.e. a sentence, by means of few communicative units (Shulzhuk 108). Another Ukrainian linguist Anatoliy Zahnitko points out that the phenomenon of parcellation is a speech standard of social character that is considered as a certain speech norm (Zahnitko 466). It is, though, a transitive phenomenon that founds itself on the borderline between the language and the speech, being a secondary speech standard and hence coexisting with the primary standards. However, specifying